

Η θεωρία του σπερματικού λόγου στη θεολογία του Ιουστίνου (Αντώνης Νάσιος, Θεολόγος, ΜΑ. Θεολογίας)

/ [Πεμπτουσία](#)

Στα μέσα του δευτέρου αιώνα μ.Χ., μια ομάδα συγγραφέων με παιδεία και φιλοσοφική κατάρτιση ανέλαβε την υπεράσπιση της χριστιανικής πίστεως έναντι των ψευδών κατηγοριών που αποτελούσαν και τη βασική αιτία των διωγμών.

Ο σημαντικότερος απ' αυτούς είναι ο Ιουστίνος ο φιλόσοφος και μάρτυς (πιθ. 100 - περ. 165 μ.Χ.)[1], ο οποίος ανέλαβε το δύσκολο έργο της εναρμόνισης του Χριστιανισμού με την ελληνική φιλοσοφία.

Παρά τη μεταστροφή του στον Χριστιανισμό, ο Ιουστίνος αποδεχόταν τον χαρακτηρισμό φιλόσοφος, «φιλόσοφε χαίρε»[2], ενώ εξακολουθούσε να φέρει τον φιλοσοφικό τρίβωνα σε ένδειξη της παλαιάς του ιδιότητας.

Ο Ιουστίνος δε θεώρησε ποτέ τη θύραθεν φιλοσοφία και γνώση ως ψεύδος και πλάνη. Πιστεύει ότι οι αλήθειες των φιλοσόφων προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από τον προφητικό λόγο, τον οποίο γνώριζαν και αξιοποίησαν ορισμένοι φιλόσοφοι.[3] Επίσης, υποστηρίζει ότι και οι προ Χριστού φιλόσοφοι στους στοχασμούς τους περιέχουν αλήθειες, οι οποίες έχουν φανερωθεί σ' αυτούς ως «σπέρματα ἀληθείας».[4]

Σχετικά με τη θεωρία του σπερματικού λόγου, η ορολογία δεν είναι χριστιανική. Προέρχεται από το λεξιλόγιο της Στωϊκής φιλοσοφίας και τη χρησιμοποίησε ο Ιουστίνος για απολογητικούς σκοπούς, μιας και ο Μάρκος Αυρήλιος στον οποίο απευθύνονταν ην Β' Απολογία ήταν οπαδός της Στωϊκής φιλοσοφίας.[5]

Σύμφωνα με τη διδασκαλία των Στωϊκών, ο σπερματικός λόγος νοείται είτε ως ο παγκόσμιος και καθολικός θείος λόγος, είτε ως επί μέρους λόγος. Ως παγκόσμιος και καθολικός λόγος ενυπάρχει μέσα στην ύλη, συνιστώντας την ενδοκόσμια εκείνη δύναμη, τη θεία αρχή, που δημιουργεί, διαπερνά και εμψυχώνει όλα τα επί μέρους όντα. Εφόσον ο κόσμος είναι μια έλλογη ενότητα, είναι φυσικό και τα επί μέρους οργανικά μέλη του να έχουν τους δικούς τους σπερματικούς λόγους, οι οποίοι περιέχονται στον καθολικό θείο λόγο. Στον άνθρωπο ο σπερματικός λόγος είναι η ίδια του η ψυχή.

Ἔτσι ο ἄνθρωπος απεικονίζει ουσιαστικά ολόκληρο τον κόσμο, ὄντας ο ἴδιος ἓνας μικρόκοσμος, εφόσον ὅλος ο κόσμος νοεῖται ὡς σῶμα που ἐμψυχώνεται καὶ συνέχεται ἀπὸ τον καθολικό καὶ παγκόσμιο λόγο. Ἔργο των σπερματικών λόγων εἶναι νὰ διασφαλίζουν τὴν ταυτότητα των ἀνεικειμένων μέσα ἀπὸ τὴν μεταβολή των ὄντων, ὅπως καὶ τὸ ἀνθρώπινο σπέρμα ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ παράγει ὄντα ὅμοια μ' ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο προήλθε τὸ σπέρμα.

Αὐτὸ που παρατηροῦμε εἶναι ὅτι στον Στωϊκισμό οὖ σπερματικοὶ λόγοι ἔχουν κυρίως φυσιοκρατικό χαρακτήρα καὶ ἀποτελοῦν τὶς ἀρχές τῆς γενέσεως, τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς λογικῆς ἀνεξίξεως των ὄντων, ἐνῶ παράλληλα ἔχουν πανθεῖστικό χαρακτήρα, κάτι που χαρακτηρίζει ολόκληρη τὴ στωϊκὴ φιλοσοφία.[6]

Ἡ περὶ σπερματικού λόγου διδασκαλία του Ἰουστίνου παρουσιάζει διαφορές ἐναντι τῆς ἀντίστοιχης διδασκαλίας των Στωϊκῶν. Πρέπει νὰ ἀποκλείσουμε τὴν ἰδέα ὅτι κατὰ τον Ἰουστίνον ὁ σπερματικός λόγος ἀποτελεῖ ἀπορροή του καθολικοῦ Λόγου, ὅπως συμβαίνει με τὴ Στοά. Ἐπίσης, πρέπει νὰ ἀποκλείσουμε καὶ τὴν ἐκδοχή ὅτι ὁ σπερματικός λόγος ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τὸ λογιστικό. Για τον Ἰουστίνον ὁ σπερματικός λόγος σχετίζεται με τον Λόγο του Θεοῦ, ὅπως γίνεται λόγος καὶ στον πρόλογο του κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου.

Ο σπερματικός λόγος είναι εκείνη η επενέργεια του Λόγου του Θεού, με την οποία φωτίζοντας τη διάνοια των ανθρώπων, την ανυψώνει και την καθοδηγεί στην μερική ανεύρεση της αλήθειας.[7]

Ο Ιουστίνος θέτει στον εαυτό του το εξής ερώτημα· εφόσον ο Χριστιανισμός περικλείει όλη την αλήθεια και εμφανίστηκε στη γη πριν 150 έτη, όλοι όσοι έζησαν πριν τον Χριστό, δεν μετείχαν στην αλήθεια;

Και η απάντηση που δίνει είναι: «Τον Χριστόν πρωτότοκον του Θεού εδιδάχθημεν και προεμηνύσαμεν λόγον όντα, ου παν γένος ανθρώπων μετέσχε· και οι μετά λόγου βιώσαντες Χριστιανοί εισι, καν άθεοι ενομίσθησαν, οίον εν Έλλησι μεν Σωκράτης και Ηράκλειτος και οι όμοιοι αυτοίς, εν βαρβάροις δε Αβραάμ και Ανανίας και Αζαρίας και Μισαήλ και Ηλίας και άλλοι πολλοί, ...ώστε και οι προγενέστεροι άνευ λόγου βιώσαντες, άχρηστοι και εχθροί τω Χριστώ ήσαν και φονείς των μετά λόγου βιωσάντων».[8]

Πάντοτε η ανθρωπότητα μετείχε της αποκαλυπτικής ενέργειας του Λόγου. Η ενέργεια αυτή δεν εμφανίστηκε για πρώτη φορά με τη σάρκωση του Υιού, αλλά και την έλευσή Του στον κόσμο, η ενέργεια φώτιζε τους ανθρώπους. Όσοι απ αυτούς, όχι μόνο τους άνδρες της Π.Δ. που δέχθηκαν την αποκάλυψη του άσαρκου Λόγου, αλλά και τους φιλόσοφους που καθοδηγούνταν από το σπερματικό θείο λόγο, έζησαν σύμφωνα με τις επιταγές της λογικής τους φύσης ήταν Χριστιανοί και κατ' επέκταση δεκτικοί της σωτηρίας.[9]

Κατά τον Ιουστίνο, σε ορισμένους φιλοσόφους υπήρξε μια ατελέστερη μορφή αποκάλυψης δια των σπερμάτων του Λόγου, «διά το έμφυτον παντί γένει ανθρώπων σπέρμα του Λόγου».[10] Η αποκάλυψη εδώ έχει καταχρηστική έννοια. Δηλαδή, δεν πρόκειται για αποκάλυψη με την κύρια έννοια του όρου, αλλά για ένα είδος φανέρωσης του Θεού στους φιλοσόφους και κυρίως σ' εκείνους που είχαν τις προϋποθέσεις για κάτι τέτοιο. Η αλήθεια που διδάσκουν οι φιλόσοφοι είναι αποσπασματική, τμηματική και εκφράζει μόνο ένα μέρος της αλήθειας.

Είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι τα σπέρματα του Λόγου που υπάρχουν σε κάθε άνθρωπο είναι θεία δωρεά και φέρνουν τον άνθρωπο σε κοινωνία με τον Θεό. Ορισμένοι φιλόσοφοι αξιοποίησαν σε τέτοιο βαθμό τη δωρεά του Θεού και έφθασαν σε σημαντικά επιτεύγματα: «Ουχ ότι αλλότρια εστι τα Πλάτωνος διδάγματα του Χριστού, αλλ' ότι ουκ έστι πάντη όμοια, ώσπερ ουδέ τα των άλλων, Στωικών τε και ποιητών και συγγραφέων. Έκαστος γαρ τις από μέρους του σπερματικού θείου Λόγου το συγγενές ορών καλώς εφθέγγετο».[11]

Ο Ιουστίνος υποστηρίζει ότι από όλους τους φιλοσόφους ο Σωκράτης είναι «ο πάντων ευτονώτερος προς τούτο γενόμενος». Η γνώση του Χριστού από τον Σωκράτη δε σήμαινε προσωπική γνωριμία του φιλοσόφου με τον Λόγο, ούτε αποκάλυψη κατά το πρότυπο των Προφητών, αλλά ήταν προϊόν της δύναμης του φυσικού ανθρώπινου λόγου. Έτσι λοιπόν, τις αλήθειές του ο Σωκράτης «συνήγε λόγω αληθεί και εξεταστικώς» [12], δηλαδή δια της λογικής έρευνας και της

θεωρίας. Από τη διδασκαλία του Σωκράτη τελικά «ουδείς επείσθη», παρά το γεγονός ότι όσα είπε είναι προϊόντα του σπερματικού λόγου.[13]

Τόσο ο Ιουστίνος όσο και άλλοι Απολογητές αναγνωρίζουν στη φιλοσοφική σκέψη ψήγματα αλήθειας και δε διστάζουν να δανειστούν έννοιες και εκφράσεις της φιλοσοφίας στις οποίες έδωσαν χριστιανικό περιεχόμενο. Η περί σπερματικού λόγου θεωρία του Ιουστίνου, αλλά και η εν γένει θετική στάση που κράτησε έναντι της φιλοσοφίας έθεσαν τις βάσεις για την έναρξη ενός γόνιμου διαλόγου και ήταν ένα σημείο συνάντησης μεταξύ χριστιανισμού, ελληνισμού και ιουδαϊσμού. Μέσα από τη σκέψη των Απολογητών βλέπουμε και την πρώτη ουσιαστική συνάντηση μεταξύ χριστιανικής θεολογίας και ελληνικής σκέψης.

Παραπομπές:

1. Περί του Ιουστίνου βλ. σχετικά Χρήστου Π., «Ιουστίνος», *ΘΗΕ* 6(1965) στ. 972-973 · Σκουτέρη Κων/νου, *Ιστορία Δογμάτων*, τ, Α, Αθήνα 1998, Θεοδώρου Ανδρέα, *Ιστορία των Δογμάτων. Η ιστορία του Δόγματος από των Αποστολικών χρόνων μέχρι της Α΄ εν Νικαία Οικουμενικής Συνόδου. Μέρος Δεύτερον. Η ιστορία του Δόγματος από της εποχής των Απολογητών μέχρι του 318 μ.Χ.*, τ. Α, εν Αθήναις 1978.
2. Ιουστίνου, *Διάλογος προς Τρύφωνα Ιουδαίο*, P.G. 6, 472A.
3. Ιουστίνου, *Απολογία Α΄*, P.G. 6, 396A , 416C-420B.
4. «Παρά πάσι σπέρματα αληθείας δοκεί είναι», Ιουστίνου, *Απολογία Α΄*, P.G. 6, 396B · Σκουτέρη, *Ιστορία Δογμάτων*, σ. 222.
5. Θεοδώρου Α., *Ιστορία Δογμάτων*, σ. 47.
6. Θεοδώρου Α., *Ιστορία Δογμάτων*, σ. 47-48 · Μαρτζέλος Γ., «Η θεολογία του σπερματικού λόγου και η σημασία της για τους θεολογικούς και διαθηρσκειακούς διαλόγους», *Διεθνές Διαθηρσκειακό Συμπόσιο "Ορθόδοξη προσέγγιση για μια θεολογία των Θρηρσκειών"*, Θερσσαλονίκη 14-15 Μαρτιου 2013.
7. Θεοδώρου, *Ιστορία Δογμάτων*, σσ. 48-49.
8. Ιουστίνου, *Απολογία Α΄*, P.G. 6,397C.
9. Θεοδώρου, *Ιστορία Δογμάτων*, σ. 50.
10. Ιουστίνου, *Απολογία Β΄*, P.G. 6,457A.
11. Ιουστίνου, *Απολογία Β΄*, P.G. 6,465B-C · Σκουτέρη, *Ιστορία Δογμάτων*, σ. 222-223.
12. Ιουστίνου, *Απολογία Α΄*, P.G. 6, 336B.
13. Σκουτέρη, *Ιστορία Δογμάτων*, σ. 223.